

доц. д-р БОЖИДАР ГЪОШЕВ

МЕЖДУНАРОДНО ВИСШЕ БИЗНЕС УЧИЛИЩЕ – Ботевград

доц. д-р МАРИЯ ВЕЛЕВА

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “ЕП. К. ПРЕСЛАВСКИ” – Колеж Добрич

КАЧЕСТВОТО НА ПРЕПОДАВАНЕТО ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ*

QUALITY OF TEACHING THROUGH THE EYES OF STUDENTS

Assoc. Prof. BOJIDAR GYOSHEV, PhD

INTERNATIONAL BUSINESS SCHOOL, Botevgrad

Assoc. Prof. MARIA VELEVA, PhD

SHUMEN UNIVERSITY “EP. KOMSTANTIN PRES LAVSKI” – College Dobrich

Abstract: The article analyses the students' opinions of the teaching quality at the International Business School in Botevgrad. The quality of teaching has been studied in three major aspects: didactic characteristics of lecturers and teaching (lecturers' competence the scientific, educational and personality sphere); loading, difficulties and efforts of students; and the personal involvement of students in the teaching process. The analysis of the teaching quality, assessed by students, is carried out by means of analyzing research data which lasted for five academic years, starting from 2003/2004 to 2007/2008. The study was carried out through an anonymous questionnaire where lecturers have been assessed by a five grade scale – in all courses and subjects, taught at the IBS, at the end of each semester.

Key words: quality of teaching, students' assessment of teaching quality, didactic characteristics of teaching, scientific competence of lecturers, teaching competence and educational competence of lecturers.

* Статията отразява данни от научно-изследователски проект на тема “Ролята на студентската оценка за повишаване качеството на обучението във Международното висше бизнес училище – Ботевград”

Постановка на проблема

Качеството на обучение и в частност качеството на преподаването намира своето отражение в степента на съответствие между подготвеността на абсолвентите от ВУЗ и изискванията на практиката от съответните специалисти. За постигането на високо качество, всяко висше училище изготвя свои изисквания за това, съобразени с държавни стандарт. „Този” стандарт на качеството на образованието” е насочен към хармонизиране на изискванията на държавните образователни стандарти и изменящите се изисквания на потребителя” / 3,22 /.

Хармонизирането определя непрекъснатото развитие на висшето образование. По определение на И.М.Ильински, което се отнася специално за висшето образование, „развитието е тип движение, свързано с прехода от едно качество към друго, от старото към новото, т.е. това не е просто някакво изменение, а само това, което дава на обекта или на негови части ново качество. Това значи, че ние сме обречени да се развиваме, обречени сме на безпокойство, ако искаме да живеем” /2,6/. Тук развитието разглеждаме като самодвижение на обекта /в дадения случай на разглеждания, на нашия ВУЗ/.

Източникът на самодвижение се намира в самия развиващ се обект. /Виж 1/

Развитието на висшето образование е свързано с оценката, която му дава обществото във всички преходни етапи.

В обществото висшето образование се интерпретира като ценност. „За ценност се признава това, което е полезно за благополучието на човека. И колкото по-голяма е ползата, толкова по-ценна се признава услугата; в дадения случай образователната. Значи първото, до което трябва да се домогнем, е да повишим големината на ценността на услугата” /2,8/. Това е свързано със създаването на качествени образователни програми и тяхното осъществяване. Така се създават нови потребителски ценности. Потребителските ценности безспорно изразяват същността на академичните образователни стандарти.

Всяко висше учебно заведение днес подготвя свои академични образователни стандарти и своя „фирмена марка”. Образователните стандарти и „фирмената марка” определят рамката на теоретичната и практическата подготовка на бъдещите специалисти. Тази рамка или по-точно казано, този формат улесняват управлението качеството на обучението във ВУЗ. За да има развитие в системата на висшето образование, трябва непрекъсната да се усъвършенстват механизмите на управлението на качеството на обучението. За тази цел е необходимо да се направят следните крачки:

„ да се организира външна експертиза на обучението по всички направления и специалности:

да се проведе външен одит в дейността на катедрите с привличане към тази работа на най-авторитетни специалисти;

да се съгласуват дейностите при обучението в катедрите и в деканатите по резултатите от външния одит и експертизи;

да се създаде управление по вертикала, което да осигури качество на процеса на обучение;

да се осигури взаимодействие на научната, учебната и възпитателната компонента в процеса на обучение” /2,20/.

Тези етапи /крачки/ на обучението във ВУЗ осигуряват значителни възможности на конкурентния подход във висшето образование. Конкурентният подход е антипод, алтернатива на административния. Той се изгражда на основата на пазарните отношения. Законите на търсенето и предлагането, правото на свободен избор на потребителя, на свободната конкуренция стоят в основата на разнообразни подходи и модели. Характерен подход в това отношение е интегративно-равновесният. Интегративно-равновесният подход представлява динамично съчетание на административно-управленски подход и конкурентен подход /По Д.Павлов/ Основните функции на този подход са:

„1. Конкретизират целите и задачите, смисъла на изучаване на всеки университетски курс, а от там и на обучението като цяло. До сега това е приоритетно право преди всичко на преподавателя. Студентите / като потърпевши/ бързо формират собствено мнение.

2. Конкретизиране на формите, методите, средствата, т.е. технологиите на обучение.

3. Осъществяване на постоянен, взаимосвързан двустранен контрол” /4,42-44/.

Същественото в поддържането на качеството на обучение и на преподаването в частност е да се изучава „собственото мнение” на студентите. Според Д.Павлов, ако преподавателят обсъжда, дискутира, формулира, аргументира съдържанието на обучението по своя курс всяка година с всеки поток, група, то целите и задачите ще бъдат все по-близко до потребностите на студентите. В такъв

случай чувствително ще се намали субективизмът при определяне на целите и съдържанието на обучението; вниманието ще се концентрира върху това, в което и преподавателят и студентите са убедени, че е необходимо и полезно. И накрая – ще се повиши чувството за лична отговорност при студентите за усвояване на дисциплината, на специалността.

Планирането, подготовката, провеждането на всяко учебно занятие не е само лично дело на преподавателите. За да се достигне до желаното равнище на качество, за да се повиши резултатността на неговия труд, много съществено е да се използват потенциално големите възможности на самите студенти. Отключването на тяхната енергия, идеи, личностни изяви би могло коренно да промени скуката, формализма, апатията в учебните зали. Тогава „студентът, осъзнал добре целта и смисъла на своята подготовка, се превръща в лично заинтересован да следи всички фактори, от които зависи нейното постигане” /4,44/.

Така интерактивно-равновестният подход има за цел да се въвлекат студентите в дълбоката същност на обучението, да станат те не само съпричастни на усилията на преподавателя, но и отговорни за качеството на подготовката. Тази цел може да бъде постигната само ако се осигури взаимодействието на научната, учебната и възпитателната компонента на образованието.

И.М.Ильински подчертава три съществени моменти по проблема на възпитанието на студентите във ВУЗ:

Първият – да се разкрие и използва в най-голяма степен този възпитателен потенциал, който е кодиран в знанията, предвидени за обучение. Предмет на възпитанието са висшите емоции, социалните чувства, чертите на характера и мисленето.

Вторият - да се повишат качествата на жизнената среда, нравствено-психологическата атмосфера, в която

протича процесът на обучение. Необходимо е да засвидетелстваме нашия стремеж към красота, истина и справедливост.

Третият – възпитателят трябва да бъде възпитан. В противен случай нищо не може да се постигне. /2,22-25/.

Цялата дейност във ВУЗ, която обхваща научната, учебната и възпитателната сфера може да се разглежда като основа на експеримент по създаването на съвременен образователен стандарт в хуманитарно-социалната област. Този експеримент предвижда изучаване на студентското оценяване и оценка върху качеството на обучение и в частност качеството на преподаване. Един от индикаторите на качеството на преподаването е качеството на индивидуалното обучение на всеки студент.

Постановка на изследването

Анализът на оценката на качеството на преподаването от страна на студентите в настоящата статия се прави чрез анализ на резултатите от изследване, продължило пет учебни години – от втория семестър на учебната 2003/2004 година до първия семестър на учебната 2007/2008 година – всичко осем семестъра.

Изследването, което илюстрираме има за обект качеството на преподавателите и преподаването в Международното висше бизнес училище.

Предмет на изследването е студентската оценка на качеството на преподаването.

Целта на изследването е дефинирана в анкетната карта, с която се осъществява допитването до студентите, а именно: „Да се отчете мнението на студентите относно качеството на преподаването в МВБУ”.

Изследването е осъществено чрез анонимна анкета. В структурно отношение анкетната карта е построена от блокове. Те се отнасят до дидактическата характеристика на преподавателите и преподаването, до

натоварването, трудностите и усилията на студентите при обучението и до личното участие на студентите в процеса на обучението.

Първият блок дава възможност да се провери мнението на студентите относно начините, подходите и качествата на преподавателите, които обслужват обучението. Това се осъществява посредством първите 11 въпроса от анкетната карта, отговорите на които са ранжирани в пет степенна скала. За целите на изследването в първи блок са дефинирани общо осем критерия. Всеки критерий се изяснява посредством един или няколко показателя. „Измерването“ на показателите се постига чрез средните оценки в пет степенната скала на отговорите на студентите по съответните въпроси.

Връзката критерий-показател /въпрос от анкетната карта/ утвърждава причинно-следствената зависимост между факторите на изследването, а именно: Първата страна на връзката са критериите на качеството на обучението. Втората страна са въпросите, зададени на студентите в анонимната анкета. Дефинираните в изследването критерии са:

Критерий № 1. Компетентност на преподавателя.

Критерий № 2. Осъществяване на цели на курса /дисциплината/.

Критерий № 3. Постоянство на преподавателя.

Критерий № 4. Прилагане на академичен стил на комуникация.

Критерий № 5. Творчески организирано образователно пространство.

Критерий № 6. Дирижиране на процеса на обучение.

Критерий № 7. Използване на диагностични методи за оценяване.

Критерий № 8. Изграждане на академични отношения „преподавател – студент“.

Вторият блок индикатори се отнася до натоварване, труд и усилия на студентите при усвояване на всяка отделна дисциплина.

Критерий №1. Натоварване по определена дисциплина

Критерий №2. Трудност на определена дисциплина

Критерий №3. Усилия за усвояване на дисциплината.

Третият блок индикатори, които се изследват с тази анкетна карта се отнася до присъствието на студентите на занятията в МВБУ. Тук с един въпрос се проверява критерият:

Критерий №1. Необходимост от присъствие

И този блок, както и предишните два обслужва преподаването. Гледната точка обаче е нова: От една страна това е отношението на студентите към личното им участие в обучението, а от друга – това е действителното присъствие на студентите в процеса на обучението по време на лекции и упражнения. Участието или неучастието на студентите в процеса на обучение по време на съответните занятия характеризира преподаването, макар и не еднозначно и категорично.

Анализ на резултатите от оценяването на преподаването от страна на студентите

Качеството на преподаването се изследва в три основни аспекта.

Първият се отнася до преподавателската компетентност в научна, професионална и личностна сфера. На студентите се осигурява възможност да оценят преподавателите си като компетентни личности, които насърчават и възпитават студентите.

Вторият аспект на изследването засяга косвено начините на преподаването. Тук критериите за качество се отнасят до трудността на съответната дисциплина, до натоварването и усилията на студентите за усвояването ѝ. Общата оценка на преподавателите и на дисциплините се формира именно от преките и косвените характеристики на качеството на обучението.

На трето място в настоящото изследване се интерпретира въпросът за личното участие на студентите в процеса на обучението чрез присъствието им на учебните занятия.

Тези три аспекта на изследването дават основание да се представи относително богата картина на качеството на преподаването и на обучението в МВБУ от гледна точка на студентите. Тя има три съществени пункта:

- Дидактическа характеристика на преподавателите и преподаването
- Натоварване, трудности и усилия на студентите при обучението
- Лично участие на студентите при обучението

Дидактическа характеристика на преподавателите и преподаването
Научна компетентност на преподавателите

За научната подготовка на преподавателите се съди по тяхното представяне (в аудиториите и чрез учебници и публикации). Студентите директно отговарят на въпроса за подготвеността на своите преподаватели. Отговорите се ранжират в петстепенната скала на въпрос № 9 от анкетната карта: „Преподавателят е компетентен по предмета, който преподава.” Средните оценки на компетентността на преподавателите, дадени от студентите на МВБУ, изследвани в осем семестъра на учебните години от 2003/2004 до 2007/2008 са приложени на Таблица 1.

Таблица 1. Оценка на компетентността на преподавателите

Степен на обучение	Форма на обучение	Средна оценка
Бакалавър	Редовно обучение	4,69
Бакалавър	Задочно обучение	4,70
Магистър		4,77
Средна стойност		4,72

Компетентността на преподавателите от МВБУ, по мнението на студентите, е голяма – 4,72 и е доста близка до максималната 5 в скалата на оценяването. Студентите - магистри оценяват най-високо своите преподаватели – 4,77, следват студентите – бакалаври задочно и редовно обучение – съответно 4,70 и 4,69. При разглеждане на отговорите на студентите от различните специалности и през различните години на обучение срещаме максимални оценки 5 по много дисциплини. Някои от тях са: организационно поведение, управление на операциите, управление на проекти, информатика, основи на правото, бизнес статистика, психология, управление на човешките ресурси, финанси, евроинтеграция, международни

отношения, международни бизнесотношения, основи на счетоводството, въведение в туризма, туристическо предлагане, чужди езици и др. Същите студенти дават оценки под 4 за компетентността на своите преподаватели по някои чужди езици, по управление на човешките ресурси и др.

Компетентността на преподавателите проличава най-категорично при боравенето с учебния материал. Ето защо за изясняването на тази зависимост в анкетната карта е дефиниран въпрос № 8, „Учебният материал се преподава ясно и в съответствие с целите на курса”. Студентите на МВБУ ранжират способностите на своите преподаватели по следния начин, илюстриран на Таблица 2.

Таблица 2. Представяне на учебния материал

Степен на обучение	Форма на обучение	Средна оценка
Бакалавър	Редовно обучение	4,39
Бакалавър	Задочно обучение	4,32
Магистър		4,36
Средна стойност		4,36

Средните оценки по показателя „Представяне на учебния материал“ ясно и в съответствие с целите на курса са по-ниски, сравнени с тези, които определят компетентността на преподавателите.

Това означава, че причините за високата компетентност на преподавателите не се изразява изцяло с ясното представяне. Ето защо търсим и други причини, които мотивират студентите да оценяват високо компетентността на своите преподаватели. За целта проверяваме отговорите на студентите на въпрос №

1: „Изискванията по дисциплината, програмата и заданията се обясняват ясно от преподавателя“. Когато преподавателят е компетентен по дисциплината, която преподава, когато учебният материал се преподава ясно и в съответствие с целите на курса, то се предполага, че и изискванията по дисциплината, програмата и заданията се обясняват ясно от преподавателя. Това може да се проследи чрез сравняване на средните оценки по разгледаните три показателя на Таблица 3.

Таблица 3. Компетентност на преподавателя – сравнителна таблица

Степен и форма на обучение	Компетентност на преподавателя	Преподаване на учебния материал	Изисквания по дисциплината
Бакалавър – р. об.	4,69	4,39	4,43
Бакалавър - з. об.	4,70	4,32	4,32
Магистър	4,77	4,36	4,32
Средна стойност	4,72	4,36	4,36

Студентите на МВБУ високо оценяват обясненията на преподавателите относно изискванията по дисциплината, програмата и заданията. Средната оценка е същата, както и при представянето на учебния материал, т.е. по-ниска от общата оценка на компетентността на преподавателите. При проследяване мнението на студентите относно ясните изисквания на преподавателите в продължение на изследването, в специалността МИО средните стойности на оценките бележат тенденция на увеличаване. Последователните стойности във всеки следващ семестър са 4,37; 4,62; 4,47; 4,52; 4,69; 4,64; 4,43; 4,78. Статистическият анализ на отговорите по въпросите №№ 1, 8 и 9 от

анкетната карта показва, че високата компетентност на преподавателите се дължи на ясното представяне на учебния материал и ясното изискване по отношение на дисциплината програмата и заданията. Но не само това са причините за високата компетентност. За да се търсят и други причини, в процеса на изследването се въвежда и друг критерий, а именно – начините за осъществяване на целите на дисциплината. Този критерий се проверява с два въпроса от анкетната карта: № 7 – писмените задания са свързани с обявените цели на курса и № 10 – качеството на учебните помагала съответстват на целите на курса.

Подборът на учебни помагала в съответствие на целите на курса изисква

съществена научна и предварителна педагогическа подготовка на преподавателите. Оказали се в помощ на студентите, помагала стават обект на тяхната оценка, а тя (оценката) е индикатор за компетентността на преподавателите. Ако писмените задания също така са в съответствие с

целите на курса и студентите оценяват това, то съществуват основания за хармонизиране на преподавателската компетентност. Резултатите от изследването по тези два показателя, специално за студентите – бакалаври са представени в Таблица 4.

Таблица 4. Постигане на целите на обучение

Учебна година	Семестър	Писмени работи цели	Учебни помагала цели
2003/2004	II	4,29	4,09
2004/2005	I	4,23	4,16
2004/2005	II	4,29	4,17
2005/2006	I	4,33	4,16
2005/2006	II	4,23	4,14
2006/2007	I	4,55	4,35
2006/2007	II	4,49	4,34
2007/2008	I	4,41	4,25
Средна стойност		4,35	4,21

Студентите-бакалаври дават сравнително висока оценка на връзката между писмените работи и целите на курса (4,35). По-ниска е оценката за влиянието на целите на курса върху подбора на учебните помагала (4, 21). И по двата проверявани въпроса №№ 7 и 10 стойностите на средната оценка нараства в рамките на периода на изследването. При въпрос № 7 от 4, 29 за студентите през II семестър на учебната 2003/2004 година до 4, 41 за студентите през I семестър на учебната 2007/2008 година. Учебните помагала подпомагат студентите при самоподготовката, а и при подготовката на писмените задания. В тази им дейност те имат възможност обективно да преценят качествата на препоръчаните им материали от гледна точка, свързана с целите на обучение по съответната дисциплина. Темите за писмените задания са проблеми на изучаваната дисциплина. Тези теми, чрез които се осмисля съдържанието на курса, които предпоставят своеобразно творчество на студентите, дават по-голямо основание, отколкото при ползването на учебните

помагала, за осъзнаване целите на курса. Това обстоятелство обяснява по-високите стойности на средната оценка на студентите-бакалаври относно ролята на писмените работи в осъществяване на целите на обучението в сравнение с ролята на качествените учебни помагала за осъществяване на същите цели.

Тези два въпроса не интерпретираме успоредно за студентите — задочници и магистрите, защото те не разработват писмени задания. Що се отнася до връзката между качеството на учебни помагала и целите на курса за цялата изследвана съвкупност, тенденциите са тези, илюстрирани на Таблица 5.

Един от най-съществените белези на научната подготовка на преподавателите е поддържането на високо равнище на знанията, които преподават. Във връзка с това в изследването е дефиниран критерий „Постоянство на преподавателя“. Този критерий се проверява с въпрос № 3 от анкетната карта: “Преподавателят е подготвен за всяка лекция/упражнение”. Преценката на студентите по този критерий са илюстрирани в Таблица 5.

Таблица 5. Постоянство на преподавателя

Учебна година	Семестър	Бакалаври – р. об.	Бакалаври – з. об.	Магистри
2003/2004	II	4,69	4,69	
2004/2005	I	4,62	4,62	4,48
2004/2005	II	4,60	4,60	4,80
2005/2006	I	4,63		4,63
2005/2006	II	4,53	4,59	4,85
2006/2007	I	4,72	4,48	
2006/2007	II	4,67	4,35	
2007/2008	I	4,62		
Ср. стойност		4,64	4,56	4,69

4,64 е средната оценка на бъдещите бакалаври за постоянството на преподавателите и тяхната подготовка, демонстрирана на всяка лекция/упражнение. Малко по-ниска е тази оценка, дадена от задочните студенти – 4, 56, а най-висока тя е при магистрите – 4, 69. Тези стойности са най-близки до оценките на студентите за компетентността на преподавателите /Таблица № 1/. Точно това обстоятелство се свързва от студентите с тотална компетентност на преподавателите, която е трайна черта на учения във висшето училище.

Втора по значение компонента на научната компетентност на преподавателите според техните студенти е яснотата при преподаването (въпрос № 8) и яснотата при изискванията (въпрос № 1).

На трето място е реализирането на целите на дисциплината, а именно: писмените задания са свързани с целите на курса (въпрос № 7) и с качествата на учебните помагала, които съответстват на целите на курса (въпрос № 10).

Следователно, научната подготовка на преподавателите от МВБУ се разкрива от студентите в тяхната подготвеност за занятията, яснотата при преподаването, както и при изискванията и реализирането на целите, залегнали в отделните учебни дисциплини и курсове. Високата оценка, която дават студентите на тези дейности на преподавателите показва, че по-голямата част от тях притежават висока научна подготовка.

Професионална компетентност на преподавателите

Професионалната компетентност е втората съществена дидактическа характеристика на преподавателите във ВУЗ и на тяхното преподаване. Основните критерии за качествена професионална работа във ВУЗ, дефинирани в настоящото изследване са следните:

- Прилагане на академичен стил на комуникация
- „Дирижиране” на обучението
- Творческо организиране на образователното пространство
- Използване на диагностични методи

За изясняване на критерия „Прилагане на академичен стил на комуникация” изходната ни позиция е в проверяване на показателя, който определя научната подготовка на преподавателите, изяснен с въпрос № 3 от анкетната карта, а именно: “Преподавателят е подготвен за всяка лекция/упражнение” – (Таблица 5). Данните от тази таблица илюстрират факта, че студентите отъждествяват научната подготовка на преподавателите с подготвеността им за всяко занятие. Това е необходимото, фундаменталното условие за професионализъм на преподавателите във ВУЗ. Но само това не е достатъчно. Ето защо в анкетната карта е формулиран въпрос № 6: „Преподавателят насърчава и осигурява участие на студентите в процеса на обучението. Точно тази дейност на

преподавателя – да насърчава студентите – е свързана най-силно с педагогическата му характеристика.

Таблица 6 дава цялостната картина в МВБУ по този критерий в рамките на настоящото изследване.

Таблица 6. Преподавателите насърчават студентите

Степен и форма на обучение	Среден успех
Бакалавър – р. об.	4,19
Бакалавър - з. об.	4,02
Магистър	4,26
Средна стойност	4,16

Оценката на практиката на преподавателите да насърчават и да осигуряват участието на студентите в процеса на обучението, осреднена за цялото училище е 4,16. Това е стойност, доста под оценката на качеството на преподаването, което е 4,72 (вж. Таблица 1). Резултатът от сравняването на тези две оценки показва, че научната компонента в дейността на преподавателите се оценява по-високо отколкото комуникативната компонента. Въпрос № 6 определя и критерия „Дирижиране“ на обучението, който характеризира организаторската компонента в дейността на преподавателите. Следователно, като се имат предвид средните стойности на оценките на студентите, научната компонента в дейността на преподавателите има по-висок престиж от комуникативната и организационната.

От таблица 6 се вижда, че комуникацията на преподавателите със студентите-бакалаври от редовното обучение и организирането им в процеса на обучение чрез насърчаване са

практики, по-успешни (4,19), отколкото при задочниците (4,02) и това е съвсем естествено. Най-високи са стойностите на изследваните качества на преподавателите, свързани с комуникацията и организацията при обучението на магистрите – 4,26. Тази висока стойност е също така очаквана, като се имат предвид по-силната мотивация на студентите-магистри за образователни постижения, отколкото при бакалаврите. Като отчитаме факта, че обучението е двустранен процес, силната мотивация на студентите влияе положително върху желанието на преподавателите да работят със студентите в комуникационен и организационен аспект.

Критерият „Творческо организиране на образователното пространство“ включва достъпността на допълнителната литература. Затова ние проверяваме съответния показател с въпрос № 11 от анкетната карта. Данните по този въпрос са илюстрирани в Таблица 7.

Таблица 7. Достъпност на допълнителната литература

Степен и форма на обучение	Средни стойности
Бакалавър – р. об.	3,76
Бакалавър - з. об.	3,76
Магистър	3,62
Средна стойност	3,71

Очевидно е, че допълнителната литература е недостатъчна. При студентите-магистри това е по-силно изразено.

При един по-подробен анализ може да се разкрие, че при студентите-бакалаври от редовното обучение най-трудно достъпна е допълнителната литература в специалността БА –

достъпността там е оценена с 3, 72; в специалностите МИО и Туризъм средната оценка е 3,76, в СК – 3,82. От стойността на тези данни може да се направи заключение, че за да се организира образователното пространство в МВБУ е необходимо да се осигури достъпна допълнителната литература.

Последният критерий в настоящото изследване, който визира педагогическата работа на Таблица 8. Ясно обяснение как ще бъдат оценявани студентите

преподавателите е, „Използване на диагностични методи за оценяване на студентите“. За да определим значимостта на критерия проверяваме дали преподавателите обясняват ясно как ще бъдат оценявани студентите. Това се постига чрез въпрос № 2 от анкетната карта. „Преподавателят обясни ясно как ще бъдат оценявани студентите“. Данните от изследването са отразени в Таблица 8.

Степен и форма на обучение	Средна оценка
Бакалавър – р. об.	4,38
Бакалавър - з. об.	4,25
Магистър	4,10
Средна стойност	4,24

Данните от Таблица 8 показват, че най-високо оценяват ясното обяснение на това как ще бъдат оценявани студентите-бакалаври в МВБУ. Така определеният показател (с данните от Таблица 8) изяснява критерия „Използване на диагностични методи при обучението“, заедно с другия показател „Тясна обвързаност на писмените задания“, (които също са обект на оценяване) с целите на курса. А тази обвързаност се проверява с въпрос № 7 - „Писмените задания са свързани с обявените цели на курса“. Този въпрос пояснява и критерия „Осъществяване целите на дисциплината“. Това използване на един въпрос - № 7 за изясняване на два критерия на изследването произтича от това колко съществена е зависимостта между осъществяването на целите на обучението по дисциплините като цяло и целите на диагностичните методи при обучението, в частност. В тези два пункта се преплитат научната и професионалната компетентност на преподаването. При студентите-бакалаври оценките по тези два компонента е много близка. Показателят „Преподавателят обяснява ясно как ще бъдат оценявани

студентите“ има средна оценка 4,38, показателят „Писмените задания са свързани с обявените цели на курса“ има средна оценка 4,35.

Писмените работи не само дават възможност да се оценяват студентските задания и умения, но и осигуряват съдържателна обратна връзка между преподаватели и студенти. Тази връзка е наистина съдържателна, ако се осъществява коментиране на писмените работи. Така студентите получават увереност, че преподавателите проявяват интерес и загриженост към студентското напредване в познанието. За целта, в анкетната картасе дефинитра съждението, като въпрос № 5, „Преподавателят коментира писмените работи“. Средната оценка, която дават студентите-бакалаври по показателя „Коментиране на писмените работи“ е 3,87. Това е една от най-ниските средни оценки в дейностите на преподавателите в МВБУ. При обучението на бакалаври, преподавателите свързват непосредствено писмените работи с целите на курса (въпрос № 7, средна оценка 4,35), те обясняват ясно как ще бъдат оценявани студентите (въпрос № 2, средна оценка 4,38), но обръщат

далеч по-малко внимание на въпроса за коментирането на писмените работи (въпрос № 5, средна оценка 3,87).

Възпитателна компетентност на преподавателите

Възпитателна компонента в професионалната дейност на преподавателите определяме с критерий „Изграждане на академични отношения, преподавател-студент“. Създаването и поддържането на тези отношения изисква нови познания и други нагласи в дейността на

преподавателите, различни от тези при научното представяне на учебния материал и организирането на цялостния процес на обучението на студентите. Тези познания и нагласи ние проверяваме с твърдението във въпрос № 4 от анкетната карта, а именно „Преподавателят се отнася с уважение към студентите и представените от тях идеи“.

Отношението на студентите към този въпрос – твърдение е изразено със съответните оценки, представени в Таблица 9.

Таблица 9. Уважение на преподавателите към студентите

Степен и форма на обучение	Средна оценка
Бакалавър – р. об.	4,45
Бакалавър - з. об.	4,45
Магистър	4,53
Средна стойност	4,48

От таблицата проличават високите средни оценки, които определят студентите за уважението на преподавателите към тях. При студентите-магистри тази оценка е по-висока – 4,53. Толкова високи оценки студентите определят за научните качества на преподавателите, а именно: подготвеност на преподавателите за всяко занятие; яснота при преподаването на учебния материал и при обяснение как се оценяват студентите.

Следователно, студентите от МВБУ еднакво високо оценяват научните и личностните качества на преподавателите, които оказват силно възпитателно въздействие върху тях. На втори план остават качествата на преподавателите, свързани с организирането на обучението, при изпитването, при осигуряването на допълнителна литература, при подкрепянето (насърчаване и осигуряване на участие) на студентите в процеса на обучение.

Натоварване, трудност и усилия на студентите при обучението

Аргументите на подготовката на студентите при написване на писмените задания, при текущите и семестриалните изпитвания включват преценката им за натоварването, трудностите и усилията им при самоподготовката. Първият показател в определяне на аргументите на подготовката дефинираме с помощта на въпрос – мнение на студентите № 14 – „В сравнение с други дисциплини, натоварването е много голямо, голямо, нормално, малко и много малко.“ Вторият показател съдържателно се изразява с въпрос № 13 – „По степен на трудност този предмет е много труден, труден, нормален, елементарен, много елементарен. Третият показател се проверява с въпрос № 12 – „По този предмет положих много повече усилия, повече усилия, същите усилия, много по-малко усилия, в сравнение с други предмети“. Данните от оценките на тези три аргумента на подготовката на студентите – натоварване, трудност и усилия, илюстрираме в Таблица 10.

Таблица 10. Аргументи на подготовката

Степен и форма на обучение	Средна оценка натоварване трудност усилия		
Бакалавър – р. об.	3,43	3,59	3,66
Бакалавър - з. об.	3,48	3,63	3,62
Магистър	3,40	3,55	3,52
Средна стойност	3,44	3,59	3,60

Натоварването на студентите от МВБУ варира между нормално и голямо – средната оценка е 3,44. По степен на трудност студентите оценяват изучаваните дисциплини между нормално трудни (3) и трудни (4), като средната оценка е по-близо до трудни – 3,59. По-трудни са дисциплините за студентите-бакалаври – задочно обучение – 3,69; следват по трудност дисциплините за студентите-бакалаври – редовно обучение – 3,59. При студентите-магистри изучаваните дисциплини са сравнително по-малко трудни – 3,55. От първите две колони на таблица № 10 се вижда, че изучаваните дисциплини са по-трудни, в сравнение с натоварването на студентите при тяхното усвояване. Следователно трудностите се преодоляват с усилия и с личностни качества на студентите. От таблица № 10 се вижда, че усилията, които полагат студентите при своята подготовка хармонизира на трудностите на дисциплините и с натоварването при усвояването им. Средната оценка

варира между „положих същите усилия, в сравнение с други предмети” (3) и „положих повече усилия, в сравнение с други предмети” (4) – средната стойност на този показател е 3,60. Най-много са усилията при студентите-бакалаври – редовно обучение – 3,66, следвани от студентите-бакалаври – задочно обучение – 3,62 и накрая най-малки са усилията на студентите-магистри – 3, 52.

От трите аргумента на подготовката, усилията имат най-висока стойност в сравнение с натоварването при подготовката и трудностите на дисциплината. Големите усилия на студентите естествено водят до преодоляване на трудностите и предотвратяването на натоварването. Заслужава проверяването на тези аргументи за студентите от различните специалности. На първо място разглеждаме тенденциите при обучението на бакалаври – редовно обучение. Данните за средните оценки на изследваните аргументи са нанесени в Таблица 11.

Таблица 11. Аргументи на подготовката на бакалаври – редовно обучение

Специалности	Натоварване	Трудност	Усилия
БА	3,49	3,66	3,69
МИО	3,37	3,52	3,49
СК	3,49	3,63	3,80
Туризм	3,43	3,59	3,66
Средна стойност	3,45	3,60	3,66

От таблицата става ясно, че характерната тенденция за цялото училище се потвърждава от студентите-бакалаври, а именно: трудностите, които срещат студентите при подготовката (3,60) причиняват натоварване (3,45),

изискват усилия (3,66), достатъчно големи, за да се преодолеят обстоятелствата при ученето. Студентите оценяват усилията си по-високо от трудностите и натоварването. Бихме могли да кажем, че усилията на

студентите са големи, свързани с трудностите и натоварването, но не само с тях. Има и други аргументи, които поддържат усилията на студентите. Те обаче остават извън обсега на изследването. Това могат да бъдат усилия, свързани с търсенето на допълнителни знания по дисциплините, с реализиране на възможности за практическо приложение на съответните знания, с нерагламентирани познания в обучението и пр.

При студентите-бакалаври най-трудни са дисциплините в специалността БА (3,66), най-малко е натоварването в специалност МИО (3,37). Независимо от трудността по дисциплините в СК (3,63) и съответното натоварване (3,49), усилията при самоподготовката им е най-голяма (3,80). Най-малки са усилията на студентите в специалност МИО (3,49), там, където и натоварването е най-малко (3,37). В специалност Туризъм

тенденциите са същите, както и при цялата съвкупност на студентите – бакалаври - редовно обучение. Следователно пряка причинно-следствена зависимост между аргументите на подготовката за цялата разглеждана съвкупност в конкретния случай не може да бъде определена.

След дидактическата характеристика на преподавателите и преподаването, след проследяването на натоварването, трудностите и усилията на студентите при изучаването на учебния материал, ред е на това да се провери каква обща оценка на дисциплините се отрежда от учащите се, както и на общата оценка, на преподавателите. Това се проверява с въпроси № 15 “Обща оценка на дисциплината” и № 16 “Обща оценка на преподавателя” от анкетната карта. Данните от тези два въпроса са илюстрирани на Таблица 12

Таблица 12. Оценка на дисциплината и на преподавателите в МВБУ

Степен и форма на обучение	Оценка на дисциплината	Оценка на преподавателите
Бакалавър – р. об.	4.41	4.46
Бакалавър - з. об.	4.34	4.39
Магистър	4.34	4.34
Средна стойност	4.36	4.40

От таблиците се вижда, че студентите от цялата изследвана съвкупност оценяват по-високо преподавателите (4,40), отколкото съответната дисциплина, която всеки един от тях преподава (4,36). Само този числов факт показва, че оценките на преподавателите се отнасят не само за работата по повод преподаването на своята дисциплина. Има и други причини, поради които преподавателите са оценени по-високо. Една от тях е личностното присъствие на преподавателите в процеса на обучението, изразено в твърдението "Преподавателят се отнася с уважение към студентите и представените от тях идеи" - въпрос-твърдение № 4 от

анкетната карта (средната оценка тук е 4,48) - таблица № 9.

Студентите-бакалаври - редовно обучение най-високо оценяват както дисциплините, които изучават (4,41), така и своите преподаватели (4,46). Пониски са тези средни оценки при студентите-бакалаври -заочно обучение - съответно 4,34 и 4,30. Най-ниски са стойностите на средните оценки на дисциплините и преподавателите, дадени от студентите-магистри.

Причините за ниските оценки на магистрите търсим в нарасналите им изисквания както към материала за тяхната подготовка, така и към преподавателите, след като са имали възможност близо четири години да бъдат

в академична атмосфера. Оценявайки високо научната подготовка на своите преподаватели (4,77 - въпрос № 9) както и професионалната им дейност в МВБУ (4,38 - въпрос № 2), студентите-магистри очакват и имат основание за това, техните преподаватели да осигуряват по-високо съдържателно и качествено обучение на своите възпитаници. Както се вижда от изследването, пътят към това се постига не толкова чрез увеличаване на трудностите, натоварването и усилията на студентите /средните оценки по тези

показатели са сравнително ниски /табл. № 10/, колкото с организация на обучението, която предполага богата дидактическа среда, повече време за общуване между студенти и преподаватели, както и осигуряване на контакти с обектите на специалностите в съответното направление; научни и професионални контакти.

Как студентите от различните специалности оценяват дисциплините, които изучават и преподавателите по тях. Това е представено на Таблица 13.

Таблица 13. Оценка на преподавателите и дисциплините по специалности, дадени от студентите-бакалаври

Специалности	Оценка на дисциплината	Оценка на преподавателите
БА	4.42	4.42
МИО	4.41	4.48
СК	4.48	4.62
Туризм	4.42	4.42
Средна стойност	4.43	4.43

Както за студентите от цялата съвкупност, така и при бакалаврите средната оценка на преподавателите е по-висока от тази на изучаваните дисциплини. Най-високи са тези оценки при студентите от специалност СК – съответно 4,48 и 4,62. Именно в тази специалност, студентите дават най-висока оценка на показателя насърчаване от страна на преподавателите участието им в учебния процес - 3,82, таблица № 6. За специалност БА средните оценки на дисциплината и на преподавателите са еднакви 4,42. Едно от основанията за това е възприемането на преподавателя от студентите чрез преподавателската му дейност по собствената дисциплината; преподавателската дейност, която както вече отбелязахме включва научната, педагогическата и възпитателната компонента в дейността на академичния състав.

Съществено различие в оценките на преподавателите - 4,48 и на дисциплините - 4,41 се прави в специалността МИО в полза на преподавателите. По-

несъществени се тези различия в специалност Туризм - стойностите на средните оценки са съответно 4,42 и 4,46.

В заключение на обзора по този критерий отбелязваме, че специалностите в МВБУ се различават в образователно отношение по трудност на дисциплините, по натоварване на студентите и по техните усилия в процеса на обучение. Интересно е да се отбележи, че в специалност СК трудността - 3,63, натоварването на студентите /3,49/ и усилията им /3,80/ имат сравнително най-високи стойности /Табл. № 10/. Точно в тази специалност студентите - дават най-високи стойности на дисциплините и на преподавателите - съответно 4,48 и 4,62 /таблица № 13/. Следователно студентите високо оценяват своята работа в процеса на следването, която се съизмерва с натоварването, с трудностите и с тяхното преодоляване в усилията за това. Тези /вероятно има и други/ са причините, които оказват силно влияние върху стойностите на оценките на изучаваните дисциплини и на съответните преподаватели.

Лично участие на студентите в процеса на обучението

Третият блок, който се изследва с тази анкетна карта се отнася до присъствието на студентите в занятията на своите преподаватели. Тук с един въпрос се проверява следния критерий: "Необходимост преподавателят да изисква задължително присъствие на студентите по време на обучението по определените дисциплини". Както се вижда и този показател /тук критерият се определя с един показател; критерият и показателят

съвпадат/ обяснява оценяването на преподаването и преподавателите. Гледната точка обаче е нова. Тя се отнася до едно ново изискване на преподавателите - това за студентското участие в обучението по време на занятия. Данните от въпрос № 17 на анкетната карта: „Необходимо ли е според Вас преподавателят да изисква задължително присъствие по време на този курс?“ и съответната средна оценка на това изискване, определена по петстепенната скала са представени на Таблица 14.

Таблица 14. Изискване за посещение на занятията

Степен и форма на обучение	Изискване за посещение
Бакалавър – р. об.	3,74
Бакалавър - з. об.	3,43
Магистър	3,25
Средна стойност	3,48

Общо студентите от МВБУ не считат, че е необходимо преподавателите да изискват задължително присъствие по време на обучението по отделните дисциплини - средната оценка е 3,48. Студентите-бакалаври дават най-висока оценка на разглеждания показател; задочниците - следваща по големина оценка -3,43 и най-ниска е оценката при магистрите. Това е типично за ВУЗ разпределение на средните оценки по показателя необходимост от посещение на занятията по изискване на преподавателите.

Най-много са изискванията и препоръките на студентите в сферата на професионално-педагогическата работа на преподавателите; в изискванията им за професионализъм от страна на обучаващите. Студентите очакват аргументирани твърдения по време на лекции и упражнения.

Независимо от това, че повечето, дисциплини са интересни и полезни, студентите намират, че темпът на преподаването е висок и се нуждаят от време за повече обяснения.

Много студенти от МВБУ считат, че е необходима по-голяма яснота относно

проверяването и оценяването на знанията, включването на учебния материал в програмите за изпитване, критериите за оценяването по шестобалната система, коментиране на писмените задания и на цялостния напредък в познанието.

В сферата на комуникацията между преподаватели и студенти има много забележки и препоръки. Те се отнасят до поведението на преподавателите в процеса на обучението и изразяват гледната точка на студентите. Това се отнася до възпитателната компонента в дейността на академичния състав и тя заслужава анализ.

Уважението и неуважението на преподавателите към студентите са основните аргументи, които определят качеството на педагогическите взаимоотношения. Студентите от МВБУ считат, че преподавателите трябва да насърчават и да осигуряват участието им в процеса на обучението; да бъдат изисквателни, но да не прекаляват; да се отнасят с уважение; да съблюдают дисциплината в аудиторията по коректни начини, без да обиждат; да започват занятия на време и да ги завършват навреме.

На края бихме искали да приведем причините за добрата учебна дисциплина от гледна точка на студентите: "Едно от най-важните неща, за да се хареса дадена дисциплина от студентите зависи в голяма степен от лектора, който трябва да се стреми да изложи лекцията така, че да бъде интересна, достъпна и да обхваща най-важното от темата, която преподава лекторът, защото никога не трябва да се забравя, че неговият предмет не е единственият, по който студентите трябва да положат усилия, а и по всички останали".

Бихме желали да приведем мнение на студент и за добрия преподавател: „Относно преподаването на нашия преподавател по маркетинг нямам никакви забележки и препоръки. Той/тя е достатъчно начетен/а и ерудиран/а, за да води лекциите с лекота, която ни грабва. Много примери, които ни дава, видят и начина, по който провежда лекциите са увлекателни и поучителни. Предимствата на преподаването му/й е, че той/тя не ни занимава със сухата материя, която така или иначе ние ще прочетем, за да се подготвим за изпита."

Литература:

1. Гьошев Б. И М. Велева, Нагласи и очаквания на студентите относно тяхната оценка на качеството на преподаване в МВБУ, В "Съвременното обучение по икономика и мениджмънт", Правец, 2005, 102 – 109
2. Ильинский. И. М., ИГСА: Прорыв к новому качеству, М., 2002
3. Ильинский. И. М., Московский гуманитарный университет: Стратегия управления развития, М., 2003
4. Павлов, Д., Осигуряване на качество и подготовката на учители за българското образование, „Управление на качеството във висшето образование: процеси, структури и стратегии“, ЦВО, С., 2001
5. Хотомлянский, А.Л., и Н.Г. Портянко, Оценка качества обучения студентов в „Совершенствование качества подготовки специалистов“ ГИИО, „Висша школа“, Киев 1983